

INSTRUIRI LA DISTANȚĂ PENTRU JURNALIȘTI

DOCUMENTARUL TV:

de la idee la realizare

Îndrumar pentru jurnaliști, realizat în baza webinarului
susținut pe www.mediaforum.md

de Zurab Kodlashvili

ZURAB KODALASHVILI este un cunoscut jurnalist internațional, născut în Georgia, care face jurnalism de mai bine de 30 de ani. Vorbitor de rusă, engleză și georgiană, Zurab a reușit să ajungă și să comunice cu oameni din diferite colțuri ale lumii.

Și-a început cariera în Estonia, în 1989, ca reporter și de atunci a colaborat cu instituții media internaționale, printre care ZDF, TBS Japan, WTN, Reuters, France 2, Antenna 3 Spain, BBC, SKY, CNN și Radio Free Europe.

De-a lungul anilor, Zurab a lucrat ca jurnalist și cameraman în zone de conflict și calamități naturale, inclusiv Cecenia, Nagorno-Karabah, Afganistan, Irak, India și Haiti.

În ultimii ani, jurnalistul s-a angajat să aplice experiența acumulată de-a lungul carierei în dezvoltarea și gestionarea posturilor TV, în special a celor care transmit în limba rusă. În 2010 a fondat primul post TV pentru vorbitorii de rusă din zona caucaziană, unde a fost responsabil de dezvoltarea strategiei corporative, de coordonarea tehnică și de management pe perioada primul an de la lansare. În 2011 s-a alăturat echipei Radio Free Europe.

În 2013, a fost cooptat de compania Caspian Broadcasting Company din Baku pentru a dezvolta primul canal TV din Azerbaidjan, iar din 2018 lucrează cu Perfect Circle pentru a dezvolta o nouă aplicație de comunicare media, PING.

Platforma online pentru profesioniștii media www.MediaForum.md este editată de Consiliul de Presă din Republica Moldova.

Instruirile la distanță pentru jurnaliști se desfășoară în cadrul proiectului „Stimularea gândirii critice, promovarea metodelor alternative de profesionalizare și stimularea jurnalismului etic pe platforma online a profesioniștilor mass-media www.MediaForum.md”, implementat de Asociația Presei Independente (API), cu susținerea Programului Mass-Media al Fundației Soros-Moldova.

Opiniile exprimate în această publicație aparțin autorului și nu implică neapărat poziția finanțatorului.

INTRODUCERE

Ce este un documentar de televiziune?

Jurnaliștii care fac documentare nu se prea țin de definițiile clasice, elaborate de teoreticieni. Probabil fiecare își are propria explicație a ceea ce face. Totuși, în linii generale, documentarul de televiziune este un gen al audiovizualului, dar în care, la rândul său, se regăsesc alte genuri ale mass-media. Astfel, într-un documentar poți întâlni elementele unei știri sau ale unui reportaj, interviuri, componentele unei investigații, analize, dar și aspecte din dramaturgie. Documentarul de televiziune, în comparație cu știrea sau cu reportajul, poate fi atemporal și, aproape întotdeauna, urmărește să ofere o dezvoltare a ideii și o analiză.

În funcție de tema abordată, **documentarele de televiziune pot fi** politice, sociale, economice, sportive, istorice, portret, de călătorii, de război și altele.

Documentarul, la fel ca audiovizualul, poate oricând să conțină elemente și abordări noi, iar limitele de cândva s-au asimilat. Nimeni acum nu-ți mai poate reproșa că nu te-ai condus de normele generale, ci, dimpotrivă, cu cât mai inedit îți vei realiza materialul, cu atât impactul va fi mai mare.

Așa cum ne sugerează și denumirea, prima etapă dintr-un documentar este, desigur, **documentarea ideii** (identificată, în prealabil). Aproape orice, în opinia mea, poate ajunge idee de documentar, începând cu clădirile

din localitatea în care vă aflați, cu oamenii pe care îi întâlniți pe stradă și încheind cu probleme mai mari cu care se confruntă majoritatea (calitatea serviciilor medicale, exodul profesorilor, biserica, migrația populației, alegerile etc.) Așa cum ziceam, documentarea ideii este o etapă extrem de prețioasă și peste care nu poți sări nicicum. Poți să te informezi de unde vrei. Cel mai comod este Internetul, în care găsești inclusiv lucrările altor colegi sau relatări despre subiect ale unor specialiști. Plus că dacă te documentezi corect, poți oferi o viziune nouă temei care încă nu a fost reflectată și nu riști să te repeți. Cu cât mai bine ești pregătit pentru subiect, cu atât mai bine vei reuși să conduci pe teren, să știi cât mai multe, ca să nu ajungi în fața interlocutorilor și să rămâi cu gura deschisă. Trebuie să afli nu doar ce crede acesta, dar de ce crede așa.

După documentare urmează **elaborarea unui scenariu**, în care să fie descriși pașii care trebuiesc parcurși pentru a ajunge la final. Până a trece la filmarea subiectului, trebuie să-ți fie clar de ce faci acest material, ce scop urmărești, ce vrei să provoci, cum îl vei face, cu cine vei lucra, ce locații ai, dacă ai nevoie de bani pentru unele momente. De asemenea, deja trebuie să știi cine sunt oamenii cu care vei discuta. Desigur, pe parcursul filmărilor, ar putea ca unele momente să se schimbe, pentru că mergând pe teren poți afla și alte lucruri, decât în etapa documentării. S-ar putea ca unele interviuri să se anuleze, așa că tot timpul trebuie să ai niște idei de rezervă. Iar unii interlocutori pot să nu apară în documentar, în schimb le vei folosi informația oferită pe text. Gândește-te și la stand-up-uri. Ele sunt necesare într-un documentar pentru că dau și mai multă credibilitate. Acestea pot fi atât statice, cât și dinamice, depinde de propria ta imaginație și a operatorului. Cert este că cu cât mai bine și mai clar va fi subiectul în mintea ta, cu atât mai simplu și cu mai puțin efort va fi să-l filmezi. Când înțelegi care

este firul roșu al documentarului tău, va fi mult mai simplu să-l filmați (veți filma mai puțină „murdărie”). Și invers. Cu cât mai puțin cunoașteți tema, cu atât mai mult se va filma, pentru că nu știi ce vei da pe post și ce nu. Și la montare va fi mai mult de lucru pentru că nu vei ști ce să arunci.

Filmarea este și ea o etapă foarte importantă. Sunt, desigur, documentare care pot să fie filmate o perioadă mai lungă de timp (mai ales cele care povestesc despre natură, animale etc). Însă, dacă poți să economisești timp, profită de asta. De regulă, câteva zile pentru a filma un documentar tipic este suficient. Sunt cazuri când ești presat de timp (documentarele despre conflicte armate, de exemplu) și echipa are la dispoziție o zi sau chiar și mai puțin pentru filmări. Poți folosi și telefonul mobil pentru a economisi timp. Și imaginile din arhivă sunt extrem de prețioase. Dacă nu le ai, le poți lua de la colegi, însă cu citarea sursei. Imaginile trebuie să redea atmosfera locului, să înregistreze cât mai mult sunet natural care poate fi folosit la post-producție, de exemplu forfota străzii, evoluția unui asamblu de dans sau mersul unui tren. Neapărat, trebuie să existe planuri largi, planuri artistice, prim-planurile. Apropo, emoțiile pot fi ușor transmise prin „îngustarea” cadrelor, adică arătând fețele oamenilor sau detalii precum ochii sau mâinile.

Textul documentarului trebuie să fie cât mai captivant, să nu obosească telespectatorul cu vocabular prea științific sau sofisticat. Lungimea textului este decizia personală a jurnalistului. Nu există limite. Desigur, tendința este ca producția să fie cât mai dinamică. Astfel că după text să urmeze fie un interviu, fie un sunet natural. Sunt documentare care, în genere, nu conțin text sau foarte puțin și este construit doar din interviurile oamenilor și din elemente de ambianță.

Montarea este partea finală din producerea unui documentar. Dacă editorul de imagine nu va înțelege cum să „împacheteze” subiectul, atunci s-ar putea ca întreaga muncă a unei echipe să se ducă de râpă. De aceea, este obligatoriu ca jurnalistul să fie alături de editorul video pentru a vizualiza împreună brutul filmărilor; pentru a discuta care este imaginea de început, care este cea de la sfârșit și care sunt cele mai tari cadre ce pot fi folosite pentru a dinamiza materialul video. Tot la această etapă, se discută despre necesitatea de a folosi muzica pe fundal – o practică foarte des întâlnită în cazul documentarelor de televiziune pentru că astfel momentele dramatice pot fi și mai bine accentuate.

Tendințele moderne arată că documentare clasice, modelate ușor, pot fi încadrate și în jurnalele de știri de peste zi, de la televiziune generaliste. Datorită lor, jurnalul capătă o nouă în plus de seriozitate și oferă ceea ce în reportaje nu prea există (din lipsă de timp, cel mai des) – analiză și o viziune complexă asupra unei probleme. Desigur, aici nu ne referim la documentarele realizate de Viasat Explorer, Discovery Channel sau National Geographic.

În cadrul webinarului susținut la tema Documentarul de televiziune: de la idee la realizare, am vorbit, în principiu, despre cum jurnalistul trebuie să-și planifice munca, despre părțile componente ale unui documentar, din ce blocuri este construit, ce nu trebuie să lipsească, oferind și exemple practice.

Ingredientele de bază ale unui documentar sunt:

- *fragmente de video*
- *sunetul de fundal*
- *muzica*
- *interviurile*

- *stand-up*
- *text*
- *titre*

De asemenea, ritmul unui documentar este ceva mai lent decât într-o știre sau reportaj. Cadrele sunt puțin mai lungi, la fel și interviurile. Cadrele de început și de sfârșit sunt extrem de importante.

MAI JOS AM INSERAT RĂSPUNSURILE PE CARE LE-AM OFERIT LA CÂTEVA ÎNTREBĂRI ÎN TIMPUL WEBINARULUI:

—Cum este mai bine de făcut un stand-up? Cât text trebuie să conțină?

— În secolul 21, inclusiv la televiziuni nu mai există limite. Depinde doar de creativitatea voastră, cum va arăta stand-up-ul pe ecran, ce vor vedea telespectatorii: un stand-up în mișcare sau unul static. Eu le prefer pe cele dinamice, pentru că mișcarea captează mai mult atenția telespectatorului și parcă devine și el parte la tot ce se întâmplă pe teren.

De exemplu, corespondentul BBC Gabriel Gatehouse a realizat, într-un singur documentar, despre problema migranților din Bavaria, două tipuri de stand-up: unul în mișcare, altul fără.

**printscreen_Gabriel Gatehouse*
(<https://www.youtube.com/watch?v=S9Alud7v0DQ>)

Iar o idee de stand-up creativ aparține unui alt corespondent de la BBC, Steve Roseberg, care a vorbit despre sancțiunile impuse de Moscova, printr-un stand-up mai lung, pe care l-a filmat chiar în propria bucătărie.

**printscreen_Steve Rosenberg* (<https://www.youtube.com/watch?v=IRNjqBvLbas>)

— Imaginile la TV sunt mai importante, uneori, decât textul.
Cum să le facem mai atractive? Ce nu trebuie să lipsească atunci când revenim de pe teren?

— Recomand cadre largi cu locațiile pe care le filmați, clădiri, construcții, desigur, planurile detaliate. Și, neapărat planuri frumoase, artistice pentru că e destul de complicat să rețineți atenția telespectatorului pentru mult timp, se va plictisi în lipsa lor. Despre gros planuri. Ce-am remarcat la televiziunile locale este că acestea nu prea folosesc astfel de cadre, absolut necesare pentru a transmite emoțiile oamenilor. Nu le neglijați deloc.

**printscreen* (<https://www.youtube.com/watch?v=S9Alud7v0DQ>)

**printscreen* (<https://www.youtube.com/watch?v=S9Alud7v0DQ>)

— Cât de mult text trebuie să conțină un documentar?

— Depinde mult de subiect. Sunt teme despre care nu poți relata folosind doar câteva rânduri de text. Nu există norme. Sigur, este la latitudinea jurnalistului cum livrează acest material, cum îmbină textul cu imaginile și cu interviurile, cum folosește ambianța, astfel ca să poată ține cât mai mult telespectatorul în fața televizorului sau computerului. Sunt cazuri când poți să faci documentar fără text, invers însă – nu prea sau chiar deloc. Chiar eu am realizat un documentar despre războiul din Cecenia, fără text. L-am făcut doar din ambianțe și din interviurile oamenilor despre care era subiectul. Poate fi vizualizat aici – https://www.youtube.com/watch?v=nBmLjS_1z5w

— Care ar fi durata optimă a unui documentar de televiziune?

— Depinde mult de specificul televiziunii. Dacă este inclus într-un program informativ săptămânal, de totalizare, sau în jurnalele de seară. De asemenea, depinde și de subiect, cât de actual este. Cred că între 5 și 10 minute se poate încadra. În medie, ar fi 7 minute. Pentru că este suficient pentru a dezbate subiectul și pentru a nu plictisi telespectatorul. Alții le lungesc până la 20, mi se pare exagerat de mult.

— Care ar fi diferența de bază între un reportaj de actualitate și un documentar, pe lângă durată?

— Mari diferențe între aceste două genuri ale audiovizualului nu prea există. Atât doar că reportajul este actual, el redă, într-un spațiu mai mic, ceea ce se întâmplă la moment. De asemenea, nu prea are multe elemente,

pe când documentarul este pregătit mai multe zile și conține mai multe componente, iar informația este mai complexă, oferind și o analiză a subiectului, care poate fi difuzat în orice altă zi. Reportajul poate constitui o temă pentru documentar, iar documentarul poate fi simplificat, actualizat și transformat într-un reportaj pentru jurnal. La BBC, se mai practică și așa ceva. Se adunau mai multe reportaje filmate la aceeași temă sau despre aceeași regiune și se uneau mai apoi într-un documentar.

La final, am inclus câteva sfaturi scurte și practice pentru realizarea unui documentar de televiziune:

- Documentează un subiect care te interesează și pe tine;
- Planificarea bună îți va economisi totul: timp, muncă și chiar resurse financiare;
- Lungimea documentarului – în jur de 7 minute;
- Scrie un scenariu, până a începe filmarea propriu-zisă;
- Asigură-te că ai suficiente imagini pentru documentar. De exemplu, un documentar de 10 minute înseamnă 600 de secunde, un plan poate fi ținut pe ecran în jur de 5 secunde, iar asta înseamnă că ai nevoie de 120 de cadre;

- Despre lucrul cu arhiva. Dacă nu ai în arhiva proprie imagini video, le poți lua din alte documentare – este acceptabil, atât timp cât nu folosești și textul descrierii. Neapărat indică sursa imaginilor;
- Fă storyboard pentru a vedea dacă ai suficiente imagini care să îți însoțească descrierea;
- Salvează-ți proiectul cât mai des, asigură-te că ai suficient spațiu pentru subiectul tău;
- Fă mai multe interviuri cu persoane cât mai diferite;
- Folosește efectele vizuale, însă nu exagera;
- După montaj, asigură-te că toate sursele au fost indicate, că muzica nu a fost „furată”, că sunetul se aude bine.